

FÓIA DIECESANĂ.

Organ al Eparchiei gr. or. rom. a Caransebeșului.

Apăre odată în săptămână: DUMINECA.

<p>Prețul Abonamentului : Pentru Austro-Ungaria pe an . . 5 fl. — cr. " " " pe $\frac{1}{2}$ an. 2 " 50 " " România și străinătate pe an . 14 franci " " " pe $\frac{1}{2}$ an. 7 "</p>	<p>Prețul inserțiunilor : Pentru publicațiuni oficiose, concurse, edicte etc. tipărite de 3 ori, dacă conțin până la 150 cuvinte 3 fl., până la 200 cuvinte 4 fl., de aci în sus 5 fl.</p>	<p>Correspondențele sînt a se adresa redacțiunei „FÓIA DIECESANĂ“; ăra banii de prenumerațiune și inserțiuni la Tipografia diecesană în Caransebeș.</p>
--	---	--

Intemeierea psihologică a actelor elementare ale gândirii în marginile legilor herbartiane de asociare și reproducere.

Monografie psihologică de Stefan Velovan.

(Continuare).

Într-o scriere intitulată „Denken und Gedächtniss*) autorul german, Dörpfeld, ajunge în privința operațiilor intelectuale la următorul rezultat:

„Nu există decât un singur proces de gândire, care se reduce la două acte consecutive; ele se numesc *judicare și formare de noțiuni*“.

Pentru a ajunge la acest rezultat, autorul numără patru operațiuni de gândire: Asămănare, formare de noțiuni, judicare și raționare sau formare de conclusiuni. Apoi își pune întrebarea: „Există în mintea întreagă patru operațiuni, sau trei, sau două, sau numai una — în scurt, cum trebuie să numărăm? . . . Compendiile de Psihologie și mai virtos manualele concise nu dau în punctul acesta școlariilor lor aproape nici o lămurire. Ele nici nu amintesc de această problemă, vreau să zic: ele nici nu-i fac băgători de seamă, că ar fi existând o astfel de problemă. Dar nu numai atât. Ele s'au deprins a tracta cele trei operațiuni obicnuite (formarea de noțiuni, judicarea și raționarea) una după alta, în rândul, care se observă și în manualele de Logică. Aceste din urmă au dreptul să o facă. De vreme ce nu se ocupă decât de *formele fenomenelor* intelectuale, lăsând cestiunea *nascerii* lor neatinsă, ele proced corect pe calea dela simplu la compus, se ocupă prin urmare mai întâiu de noțiune, apoi de judecată și în urmă de raționament. Psihologii, voind să urmeze aceeași cale, ar pute să o facă în tot cazul în mod preparatoriu, întru cât s'ar simți trebuința de a cunoaște cât de puțin una sau alta

din cele trei operațiuni (poate ca înlocuire a unui curs de Logică introductiv). Dacă după pregătire nu urmează însă și o contemplare, care să mijlocească înțelegerea legăturii genetice între feliuritele funcțiuni ale gândirii și să restabilească astfel disordinea dela început; nu numai că cestiunea de căpetenie a teoriei intelectului rămâne nelămurită, dar și rîrul confus practicat mai înainte, abate privirea scrutătoare a cetitoriului dela calea adevărată“.

Să asistăm acum la încercarea ce o face autorul d'a reduce operațiunile gândirii la una singură, căreia i-ar datori toate celelalte născerea lor.

La pag. 52. cetim următoarele: „Dintre cele patru operații de gândire, raționarea sau formarea conclusiunilor vine a fi eliminată de sine singură, de vreme ce nu sînt a se numera decât operații specifice deosebite. Zicem de sine singură, — cu alte cuvinte dintr'un motiv logic. Raționarea nu este adevărat decât un chip anumit de judicare: *ea e derivarea unei judecări noi din două sau mai multe alte judecări*. Din cauza aceasta se zice, că raționamentul e o judicare mijlocită (printr'un termen mediu). De oarece raționarea, ca operație implicată în noțiunea despre judicare, vine a fi eliminată din șirul funcțiunilor specifice deosebite ale intelectului, nu ne rămâne să esaminăm decât trei: „Asămănarea, formarea de noțiuni și judicarea“.

Deși ne alăturăm din toată inima părerii lui Dörpfeld, încât privesce necesitatea de a sistematiza operațiile intelectuale, nu putem însă să ne hotărîm a accepta și modul, în care autorul stăruie a rezolvi problema.

Raționarea ar avé să fie eliminată din șirul operațiilor specifice deosebite din *motivul logic*, că ea e o derivare a unei judecări noi din două sau mai multe judecări, așadară o judicare mijlocită. Nu înțelegem acum, în ce chip se face, de acest motiv logic vine a se aplica numai cu scopul de a elimina raționarea, nu însă și judicarea? A judeca nu în-

*) „Beiträge zur pädagogischen Psychologie“ de F. W. Dörpfeld. Fascic. I. Ed. 3. pag. 46.

seamnă altceva decât — întrebuițăm cuvintele lui Dörpfeld mutatis mutandis — derivarea unei noțiuni noi din două sau mai multe alte noțiuni. Când ni-am format noțiunea „părete alb“, e neapărat, că ni-am derivat-o din noțiunile „părete“ și „alb“, rupând judecata, că „păretele e alb“. Judecarea ar avea să fie implicată din același motiv logic în formarea noțiunilor și ar trebui prin consecvență să fie și ea eliminată din ștrul operațiilor specific deosebite. Ceea ce-l va fi îndemnat pe autor să elimineze raționarea, este poate împrejurarea, că lumea s'a deprins a admite putința de a forma judecări și fără de a raționa. Răspunsul la admisiunea aceasta l-am dat de mai înainte. Autorul se pare a fi scăpat din vedere faptul psihologic, că precum formarea de noțiuni presupune o judecare, tot astfel și formarea de judecări presupune o raționare. Numai din nebagarea în samă a acestui fapt s'a putut naște afirmațiunea, că noțiunile se formează numai în urma judecăților și numai prin judecări, adică cu excluderea raționării.

În privința aceasta zice Dörpfeld (la pag. 73): „De oarece noțiunile se ivesc totdeauna ca părți ale judecății, s'ar păre celui ce nu e orientat mai de aproape asupra formării judecăților și noțiunilor, că noțiunile se nasc înainte de a judeca....; în suflet premerge judecarea și abea apoi urmează noțiunea corespunzătoare“.

Pentru cel ce ar fi să fie bine orientat, aceasta înseamnă, că noțiunile se nasc după judecări, cu toate că ele apar ca părți din acestea. Admitem că așa este. În cazul acesta ni se va concede însă, că ceea ce zicem despre judecată în raport cu noțiunile, trebuie să fie aplicabil și la raționament în raport cu judecățile. Și aici apar judecățile ca părți ale raționamentului; prin urmare — adică dacă motivul logic nu are să fie arbitrar — nici ele n'ar trebui să fie formate înainte de raționare. Cu același grad de temeinicie am putea afirma și noi: În sufletul nostru premerge totdeauna raționarea și abia apoi urmează judecata corespunzătoare.

La pag. 72. cetim: „A gândi înseamnă a forma noțiuni, trebuie însă bine notat, că acest act final e precedat de unul auxiliar, adică de actul judecării.“

Noi adăugem, că formarea noțiunilor e precedată cu aceeași necesitate nu numai de judecare ci și de raționare sau mai exact, aceste acte înfațisază însăși formarea noțiunilor și nu sunt decât forme ale aceleiași act.

Dörpfeld cearcă a explica formarea noțiunilor și asupra unui exemplu. Ne bucurăm de acest exemplu, fiindcă ne dă puțința d'a vorbi mai concret.

„Noțiunea ce ar avea să se formeze de nou, să fie Paralelogramul.“ Autorul urmează apoi: „Dacă această noțiune s'a format bunăoară din privirea la Quadratul și la Oblong, ea a fost precedată de următoarele două judecări (so werden zuvor die beiden Urtheile *ergangen sein*): *La Quadratul laturile opuse*

sunt paralele, și: La Oblong laturile opuse sunt paralele. De aici s'a format apoi noțiunea supraordinată, pe care o numim scurt Paralelogram.“

Pe noi ne interesează să știm, în ce consistă acel „*ergangen sein*“ al acelor două judecări. Cuvintele din urmă: „De aici s'a format apoi noțiunea supraordinată“, încă nu sunt îndestulitoare, căci cestiunea neresolvită este: În ce chip s'a format noțiunea, fie ea o specie subordonată ori un gen supraordinat?

Autorul adăuge numai: „Actul de formare (?) al noțiunii, având a se enunța (*wird kundegemacht*) și pentru altul, aceasta se întâmplă prin propoziția: *Quadratul și Oblongul sunt Paralelograme.*“

Nici una din aceste propoziții nu explică, fie ori cât de puțin, actul de formare al noțiunii Paralelogram. Despre cele dintâu două judecări nu se afirmă decât că ele ar fi rodul unui „*ergangen sein*“ fără a explica, în ce chip? Prin propoziția din urmă se „enunță“ Quadratul și Oblongul ca aparținătoare la sfera noțiunii Paralelogram. Această noțiune a trebuit de sigur să fie formată încă înainte de ce s'a putut face o astfel de enunțare. Care este dar actul psihic, căruia se datorește formarea noțiunii Paralelogram și ce felu de proces a produs înrolarea Quadratului și Oblongului în sfera Paralelogramului, sunt cestiuni, pentru care nu găsim la Dörpfeld nici un răspuns.

Am arătat, că nu e de lipsă prezența ideilor despre amândouă figurile geometrice, Quadratul și Oblong, ca să se poată naște noțiunea Paralelogramului. În exemplul lui Dörpfeld se enunță numai supraordinarea unei noțiuni, deja formate. Căprinderea ei în mod perceptiv (zicem așa, având în vedere numai elementele afecțiunii sau în mod aperceptiv dacă considerăm și elemente reproduse) s'a severșit deja atunci, când în conștiința băiatului se activase întâia oară opoziția predicativă a paralelismului liniilor în față cu laturile opuse, fie ale Quadratului ori ale Paralelogramului. Însă această opoziție nu poate dobândi existență decât în conștiința, în care există elementele de raționare ce condiționează formarea opoziției.

Fără condițiunile raționării chiar raportul de supraordinare al noțiunii Paralelogram în față cu Quadratul și Oblongul — raport a cărui formare Dörpfeld nu o explică, ci numai o „enunță“ — este o imposibilitate psihologică. În absența acestor condițiuni nu este cu puțință a se forma nici una din cele trei judecări enunțate de Dörpfeld. Autorul știe, că judecata, care exprimă rezultatul dobândit prin formarea conținutului unei noțiuni, e cauzată prin ivirea mai clară a unor elemente și că această ivire e urmarea contopirei*). Nu i-a venit însă în minte, că contopirea nu e cu

*) Aici sunt a se înțelege numai judecățile, pe care din punct de vedere psihologic le-am numit judecări contopitoare, căci judecățile, precum am arătat, pot să fie și rezultate ale complicării.

putință decât sub anumite condițiuni și că aceste condițiuni sînt identice cu cele ale unui raționament, din punct de vedere al perfecțiunii logice, neatacabil. Fără aceste condițiuni, însăși contopirea și împreună cu ea și judecata și ori ce formare de noțiunii rămân în neexistență psihică. Dar scopul autorului nostru era, să înfățișeze formarea noțiunilor, după excluderea raționării din șirul operațiilor specifice ale intelectului, ca o formare de judecăți independentă și dela sine existentă. Urmarea necesară a fost, că formarea judecăților și cu ea și a noțiunilor a ramas neexplicată.

Se scie, că raționarea e forma de gândire a *demonstrațiunii*, prin carea se pune în evidență exactitatea ori inexactitatea unei judecăți. Exactitatea ori inexactitatea judecății e demonstrată, când mîneacă delata alte judecăți oare-care, ajungem pe calea raționării la aceeași judecată sau la una contradictorică, prin ce isbutim a o întări sau a o returna; dacă judecățile, dela care am mînecat au destule cuvinte de a fi susținute. Dacă acuma judecata de demonstrat nu și-ar datorî născerea ei unei mișcări de gândire raționătoare și aceasta în mod necesar, e sigur, că provocarea noastră raționătoare la alte judecăți nu ar fi chieată și logicesce nici îndreptățită d'a aproba sau a desaproba exactitatea judecății, de vreme ce ea și-ar avé felul ei de formare, neaternătoriu de raționare. Dacă opoziția întră subiect și predicat nu s'ar întemeia pe alte opoziții anologice, ori ce provocare demonstrătoare la asemenea opoziții și împreună cu ea și demonstrațiunea însăși și-ar pierde valoarea științifică, căci eventualele inexactități ale judecății de examinat nu s'ar puté demonstra pe calea raționării. Raționarea, fie deductivă (silogistică) ori inductivă, nu e o specie a judecării, menită numai a demonstra adevărul sau neadevărul judecăților, ci e însuși procesul psihic, din care isvoresce ori-ce formațiune a intelectului.

Fiecare judecată e rezultatul unei raționări din cel puțin două judecăți, întocmai precum fiecare noțiune e productul unei judecăți, care exprimă raportul consciu cel puțin întră două note. Câte raporturi de note se pot deosebi într'o noțiune, atâtea judecăți s'au intrupat în ea și tot de atâtea ori raționarea a trebuit să construeze pe fiecare din ele, cu ajutorul altor judecăți intrupate în alte noțiuni. Când raționăm, dobândim judecăți, adică raporturi noționale. Raporturile noționale, exprimate în judecăți, ofer la rândul lor materialul pentru nouă raționări, adică pentru nouă formări de judecată. În acest cerc se mișcă gândirea. Prin sensațiile născute la impresiunile din afară dobândim neconținut material nou, care intră în virtej împreună cu conținuturile reproduse, pentru a da existență la produsele intelectuale din ce în ce mai bine construite și mai bogat constituite. Chiar în stadiul cel mai timpuriu de evoluțiune al conștiinței cercul se activează, fie ori cât de palid, totdeuna întreg.

Ne-am pierde fără indoială în o unilateralitate puțin justificabilă, dacă am am voi să vorbim despre judecată cu excluderea raționamentului, ori despre un raționament, care ar avé și el menirea de a întemeia adevărul judecăților, dar nu ar fi el însuși procesul, ba singurul proces de formare al judecăților ca și al noțiunilor noastre. Eacă greșala de căpetenie, în care credem că a căzut Dörpfeld împreună cu mulți psihologi, înainte și după el.

Nu ne va fi succes fără indoeală nici nouă a găsi în tot locul expresiunea cuvenită, și și mai sigur este, că nu vom fi putut imprășchia deocamdată toate indoielile ce se pot născé în cursul discuției asupra unei cestiuni atât de cuprinzătoare. În punctul acesta ori ce obiecțiune nu poate să ne fie decât binevenită. Credem însă, că felul nostru de a asimila idea fundamentală a cestiunii este corect.

(Va urma).

Spicuirî din autori străini asupra Românilor.

Am înainte mea un op în limba germană, căruia-i lipsesce foaia titulei; opul e dedicat principelui imp. arhiducelui Ludovic Ioseph de Austria, car din cuprinsul textului dedicării se vede, că e vorba de încercarea unei delucidări statistice a fostei granițe militate, scrisă de C. B. nobil de Hietzinger în Viena la 20 Martie 1817.

Sciut este, că o parte din granița militară constituia și un teritoriu din Bănatul *Timișian* și din *Transilvania*, ai căror locuitori erau *români*; și așa dară dl Hietzinger tractează în opul seu și despre noi. Credem deci a servi interesului public românesc, când ne apucăm, a împărtăși unele estrase din această lucrare, cari ne privesc pe noi românii, ca să se vadă, cum ne descriau și cum ne judecau străinii înainte cu 70 de ani.

Tractând despre dezvoltarea istorică a graniței militare, autorul enarează mai întâiu despre formarea graniței vendice și croate, apoi a urbei Caroline (Carlstädter), a Varașdinei și celei banale, trecend la tractarea despre constituirea comitatelor Licei, Corboviei și a Zvonigradului, la pag. 29. începe a vorbi despre granița slavonă, tisaiană și mureșană; pre noi ne interesează numai cele douăe din urmă.

În urmarea resbelului din anul 1699 Austria reușise a respinge pe turci din Ungaria până dincolo de Tisa și de Mureș, câștigând astfel un teritoriu destul de însemnat însă cu totul devastat și părăsit de locuitori. Numeroșii Rasciani (Sârbi), cari în urma unui privilegiu din 1690 au fost fugit peste Dunăre, se păreau a fi buni pentru împoporarea acestui teritoriu părăsit, prin colonisarea și constituirea lor ca granițeri după modelul graniței croate sub numele de graniță *ungară*, *tisaiană* și *mureșană*.

Va să zică despre români nu se face aici nici o amintire; însă în anotarea liniei marginase aflăm, că granița tisajiană și cea mureșană se trăgea dela Șoimuș peste Arad, Nadlak, Fenlak, Sân-Miclăuș, Cianad, Segedin, Martonoș, Canija-Mică, Zenta, Becica și Șablia până la granița slavonă și așadară cuprindea numeroase comune ocupate de români.

La anul 1724 recucerindu-se și Bănatul Timișian dela turci, se transmută instituțiunea graniței pe acest teritoriu, ear teritoriul Tisei și al Mureșului se încorporează la Ungaria, lăsându-se în voia populațiunii a rămâne și a se supune jurisdicțiunii provinciale seau a trece pe noul teritoriu *grănițesc*. La anul 1773 se împărți acest teritoriu în regimentul valach, reg. iliric și reg. german.

La propunerea generalului de cavalerie, Adolph baron de Buccov în 1761 se înființase granița militară în *Transilvania*. În prima linie era vorba a atrage în cadrul acestei instituțiuni pe secuii, ale căror instituțiuni îi deobligau la serviciul militar în lăuntrul țerei și afară de țeară, dar al căror drept de serviciu militar într'un *corp separat* l-au fost pierdut prin participarea lor la rebeliunea lui Rákoczy. Pelângă aceasta apoi mai recomandă numitul general, a primi și pe *români* în *grănițeri*, deoarece Boerones recentiores, Bastysonii în districtul Făgărașului și Selopetarii în districtul ungușilor, dintră cari cei dintâi sunt nobilii românilor, investiți cu pământuri, ear cesti diu urmă sunt îndatorati la serviciu în cetăți și de garnisoane¹⁾: dovezi acestea nedubitabile, că principii Transilvaniei aveau încă mai de mult dreptul, de a însărcina și pe *români* din teritoriul fiseului cu serviciul *militare*, pe lângă acordarea de investițiuni militare. Din ambele națiuni se recomandară să se formeze cinci regimente de *infanterie* și două regimente de *cavalerie* în numărul total de 17000 de combatanți, cari să eșecuteze serviciul militar dealungul graniței către Valachia și Moldova. Însă pedecile, cari se opuneau realizării acestei idei, erau enorme. Buccov fu rechemat și înlocuit prin alt general, baronul Siscovich; dar și acestuia abia după tractări îndelungate și schimbări de note multiple cu diferitele autorități superioare și cu cancelaria aulică îi succese în fine, a săvârși actul militarisării, a secuilor la anul 1764, ear a românilor la a. 1766.

După o tabelă acludată la acest op numărul sufletelor era la anul 1815 în granița bănățeană 89,023 de bărbați, 86,021 de femei, suma 175,044; în granița transilvană 66,679 de bărbați, 69,146 de femei, suma 135,825.

Românii formau pe atunci cele două regimente *valache transilvane*, apoi trei din patru părți din regimentul *valach-iliric-banatic*, a treia parte din regimentul husarilor *secuesci* și cam tot atâta din regimentul *germano-banatic*.

¹⁾ Compr. Const. P. V. Ed. 21.

Încât pentru *limba română* autorul se exprimă în următorul mod: De când cu cercetările lui Schlötzer și ale lui Eder eram aplecați a privi pe români de un popor *slav*, descendenți ai vechilor daci seau geți, cari s'ar fi amestecat cu învingătorii lor, cu români. Astfelu se credea a se explica, că valachul, carele și-a căpătat acest nume dela slavii și dela germanii, se numesce pe sine însuși „*roman*“. Însă un învățat al acestui popor, a cercat nu de mult, în contra opiniunii domnitoare, a deduce originea curată a compatrioților sei dela acei români, cari transplantați mai înainte în Dacia, erau trecuți de Aurelian ear înderept peste Dunăre, în conformitate cu Gibbon și cu Dannville *însă, fără a avea cunoștință despre aceasta, domnul Petru Maior*¹⁾ susține că atunci nu toți, dar numai *cei mai puțin români* și-au părăsit patria lor cea nouă, și că acestia sunt strămoșii valachilor de astăzi, așa dară cesti din urmă ar fi *romani*. Recensentul învățat al opului dlui Maior în „*Wiener Lit. Zeitung*“ *admite această dovadă în principiu* și, deși densus ține, și poate cu dreptul, o amestecare a colonilor romani cu Dacii indigeni ca probabilă, totuși *susține în contra lui Sulzer*, — carele află în limba română patru din opt părți de origine latină, trei din opt părți de origine slavă, și una din opt părți de altă origine, — *cumcă nici al sutălea cuvânt din limba română nu este slav*. Mai amintim la acest loc, că chiar și în granița slavonă și croată se aude adesea numele de *valach*, deși n'are nici un descendent al acestui popor acolo pământ de moșnean; prin acest nume vrea numai slavul catholic se desemne în batjocură pe consăngeanul seu sârb seau croat ortodox.²⁾

Apoi la alt loc zice, continuând despre limba română: „*Limba valachă este justificată prin opul lui Maior ca fiind a limbei romane și, deși nu se admite, că ea ar fi limba latină curată poporală a strămoșilor lor, totuș se recunoasce, că abaterile ei dela construcția limbei romane nu se pot explica nici din limba slavă, nici din cea gotică*“.

La §. 15 despre construcția trupului și despre nutreț scrie cu privire la români următoarele: „Pe lângă o mulțime de particularități grănițierul *valach* are cu cel *slavian* multe comune; și departe nu se pare a fi o creatură atât de părăsită de natură, precum se încearcă a se dovedi; *din contră densus arată prin o statură plăcută originea sa nobilă*. Deși nu seamănă cu slavul în mărimea trupului, în statură svelță și în rotunzimea corpului; din contră se arată la vedere oasele lui cele tari, corpul lui e îndesat și muscular, culoarea peliței lui înclină spre

¹⁾ Geschichte des Ursprungs der Römer in Dakien, geordnet von Peter Major von Ditscho St. Marton, Protopopen und bei dem hohen königl. ungarischen Statthalterei-Rath Bücherrevisor, Ofen, 1812. 4. (în walachischer Sprache). Siehe wiener Lit. Zeit. 1813. S. 155 u. s. v. Oare nu s'ar pute procura acest document atât de interesant și de prețios pentru noi, români, seau cel puțin o copie depe el? P. Br.

²⁾ Wiener Lit. Zeit. 1558, 1559.

galbin, fața-i e lungăreață și uscăcioasă, fruntea scundă. Însă de sub sprâncenele lui cele stufoase apar o păreche de ochi plini de o expresiune cruntă, proporțiunile trăsurilor feței și a tuturor membrilor corpului nu sînt nicăiri vătămăte . . . temeile sînt, pe lângă toată statura lor îndesată, de o rară frumusețe. Ca și slavul crește și românul nedesmerdat, ajunge de timpuriu în etatea pubertății și se însoară curînd.

„Moși cu treizeci și câțiva de ani nu sînt tocmai rarități. Pelângă toată pubertatea lui timpurie românul ajunge adeseori la mari bătrînețe. Nu numai în Scandinavia, Rusia și în Northumberlanda ajung oamenii la îndoita etate omenească. Mareșalului Mercy i-se prezentase un valach din districtul Caransebeșului, carele a fost ajuns la vîrsta de 172, ear soția lui la o 164 de ani. Vieța lor conjugală a durat 147 de ani; ambii au murit la anul 1728, ear portretele lor se păstrează în galeria c. și r. de picturi¹⁾. . . .”

Obiceiurile românilor la nuntă seamănă în multe privințe cu cele ale slavilor. Părinții mirilor rînduesc toată treaba, fără de a se mai îngriji seau de a întreba copii despre simțemintele lor. Deacă se întîmplă însă, că părinții miresei nu se învoesc a da fata după junele amorisat, atunci trebuie să se aștepte la răpirea fetei, ear după aceea rămîne în grija preotului, a împăciui pe părinții ei. *Obiceiurile la nunta românilor se disting cu deosebire prin caracterul lor de moralitate și smerenia miresei.* La pețirea fetei trebuie să se pară ca și când ar voi să o răpască; ear mireasa își ia întră vaietări și plîngerî remas bun dela ai seî; prînzesc la masa mucrilor, despărțită de mire, și abia încolo mai târziu depune vîlul, cu carele e învălîtă. Oaspeții, după ce și-au exprimat gratulările lor și și-au depus darurile aduse, primesc la plecarea lor cătră casă sărutarea miresei. A doaua zi după nuntă se ține un ospet mai intim întră amicii mai deaproape, la care ia parte și mireasa; ear după acest ospet se vizitează alătura miresei vitele și celelalte obiecte, cari le-a adus în casă. . . .

„La români o prăjină cu o pânză, legată în vîrvul ei, arată casa, unde se află vre-un mort. Coloarea albă a pânzei însemnează, că mortul a fost june, ear coloarea roșie, că acela a fost căsătorit. Neamurile îl încungiură continuu, mîncă stînd în picioare lângă mort și-l stropesc cu vin, de câte ori beau, ceea ce se întîmplă adeseori spre salvarea sufletului mortului. Întră lacrimi și vaietări, cari țin neîntrerupt, se așază a doaua zi cadavrul în sicriu. Toți cei prezenți sărută pe mort, lăudându-l chiar și dușmanii lui cei mai neîmpăcați, cari s'au prezentat temîndu-se de disprețul comunei și de persecutarea mortului, în caz dacă ar absentă din casa

mortului. Bocetele cresc la morminte, eară neamurile își rup pîrul de pe capetele lor. Înaintea închiderii sicriului se delătura plăcintele, cari se aflau împreună cu mere, prune ș. a. de sub capul mortului, se pun la un loc bun și se țiu în mare cinste. La întoarcerea dela înmormîntare se obsearvă o tăcere tristă, înteruptă numai prin laudele și venerarea mortului. La casa mortului se împart întră oaspeți mîncări și beuturi (pomana) și seara se încheie cu o cină și îmbetarea celor prezenți (!? P. Br.)

„Mormintele morților iubiți se cercetează adeseori prin neamurile lor și cu multă întristare. La astfelu de ocaziuni se iau mîncări și beuturi, cari se aduc jertfă mortului. A 3-a, a 9-a și a 40-a zi, apoi a 3-a, a 6-a și a 9-a lună, după ziua morții, sînt dedicate acestor jertfe. La împlinirea anului, se împarte pomana întră cei sîraci, ear bisericeii se jertfesc un colac, o lumină de ceară și o colivă. Că se-și arete jalea sa, românul își lasă capul timp mai îndelungat neacoperit. Lunia pascilor merge comuna întregă cu litia la morminte, unde preotul ține un parastas și jertfesc. În curtea bisericeii apoi se dă un prînz comun, și se petrece până în adîncul nopții. . . .”

Petru Broșteanu.

(Va urma).

Higienă.

Despre veghiere și somn.

Somnul este neapărat trebuincios sănătății.

Toate ființele viețuitoare, dela vegetale și până la om, sînt supuse la marea lege a veghierii și a somnului. Somnul este de mare necesitate a repausa corpul și a repara pierderile făcute în timpul zilei. — În timpul ce omul este deștept, toate puterile lui sînt supuse la diferite ostenele în timpul zilei. Cine voiesce a alungă somnul; seau a-l scurta de tot, acela își scurtează vieța. — Cine veghiează mult, trebuie să doarmă mult pentru a puté repara perderea puterilor în măsura, care se perdé. — Trebuința somnului se simte ca și trebuința de alimentațiune (nutrimînt), și când nu este satisfăcut, este foarte rău; produce cele mai grele boale și în cele din urmă omul moare. — Chinesii pedepsesc pe hoți și pe criminali oprindu-i de a dormi până ce cad morți. Forbes descrie cazul unui comerciant, care omorîse pe soția sa; acesta a fost osândit de a muri prin oprirea de a dormi. Nove-spre-zece zile a suferit tortura grozavă, în a opta zi el s'a rugat să i-se taie capul, seau să-l spînzure, seau să-l ardă de viu, dar să nu-l mai tortureze așa de grozav oprindu-l de a dormi; călăii lui nu s'au înduplecat și la a noué-spre-zecea zi el a murit într'o stare grozavă de slăbiciune. Așa dar cu bună dreptate și adevăr, celebrul medic Hufeland zicea: „Lipsa somnului slăbesce iute puterile interioare și exterioare, nimic nu este în stare de a conduce la o bătrînețe prematură (înainte de timp) și chiar în unele cazuri moartea vine mai de timpuriu”.

¹⁾ O copie — deacă nu chiar originalul (?) acestor portrete a devenit în posesiunea stimab. D. Ioan Budișan avocat în Borsă-Montană, și eu sînt aplecat a crede, că într'adevăr sînt originalele. P. Br.

Un om petrece în general mai mult deapătra parte din viața sa dormind. Omul după un somn bun se simte restaurat și întărit; ear petrecând o noapte fără a dormi simte o piroteală, oboseală și slăbiciune în tot corpul seu.

În privința somnului vom lua în considerațiune locul, timpul culcărei, timpul când trebuie a dormi și poziția ce trebuie a o avea în așternut.

Camera de dormit să fie înaltă și largă, deschizându-se ferestrele în fie-care zi pe câte 2—3. oare dimineata. Este foarte rău sănătății a dormi în camere de curând spălate, vărute seau unde se uscă rufele — Noaptea să se depărteze din camera de culcat toate florile și ori ce lucru care are miros. Oala de noapte (țucalul) să nu se pună sub pat și lumina să nu ardă prea mult; în cameră să nu fie prea cald și earna, mai bine este a dormi într'o cameră rece nencălzită și numai atunci când este foarte frig poate să se facă puțin foc.

Saltelele cu paie sânt mai bune ca cele cu puf, mai cu seamă pentru persoanele tinere, fiind-că inferbân-tează, moleșesc și slăbesc corpul. — Filosoful Kant zicea, că: „așternutul este cuibul boalelor“. — Patul trebuie să se țină într'o curățenie exemplară.

În ceea ce privește poziția corpului în timpul somnului, trebuie ca capul să fie totdeauna așezat mai sus, mai cu deosebire cei sângeoși deacă vor dormi cu capul mai jos li-se vor produce dureri de cap, înecăciune, palpitațiuni și chiar dambă (gută). Dormirea cu fața în sus aduce visuri grele, ear pe partea stângă îngreunează circulațiunea sângelui prin apăsarea ficatului asupra celorlalte viscere și inima se împedecă în funcțiunea sa. — Din contră dormirea pe partea dreaptă este cea mai bună și folositoare. Toate legăturile strinse de gât, scufiile și camisolurile de noapte trebuie părăsite; cu toate astea multe din domnișoarele noastre de astăzi dorm cu corset și cu mănuși pe mâni ca să fie subțiri și delicate. Dormirea cu gura căscată produce horcăituri.

Timpul culcărei trebuie să fie potrivit cu împrejurările, clima, etatea și modul de trăiu, cu toate astea nu trebuie să se întârzie mai mult de 11. oare seara: Sactorius zice, că somnul cel mai binefăcătoriu este cel dela 11. oare noaptea până la 6. oare dimineata.

Înainte culcării să nu se mănânce mâncări grele, mai ales prăjituri (fainoase), ori poame multe seau să fii bătut multă bere, și nici să te culci cu stomacul încărcat, ei trebuie lăsat să treacă cel puțin 3. oare dela masă până la timpul culcărei. În așternut nu trebuie a ceti, deacă aceasta s'a făcut us, să se aleagă cărți ale căror materii conțin subiecte mai științifice. Durata somnului, adecă timpul cât trebuie să doarmă o persoană, depinde după etatea și constituția omului. Tinerii trebuie să doarmă mai mult decât bătrânii, asemenea și cei slabi trebuie să doarmă mai mult. Însă veți avea de normă aceasta: nu trebuie să dormi mai mult de 7--8 oare și nici mai puțin de 5. seau 7. oare.

Prea mult somn îngrașă toată secretațiunea, slăbesc mîntea și trândăvesce corpul.

Nu este sănătos a dormi două persoane într'un pat, fiind-că se mărește căldură, aducând diferite boale; dar

cu toate acestea la familiile sermane dorm câte 2. 3. și chiar și mai mulți într'un pat, sănătatea însă nu se află nici odată în casa acestor oameni.

Somnul după măsură nu este sănătos, mai ales culcat pe păt. Deacă s'a obicinuit a dormi după măsură, este bine a dormi pe fotoliu, mai mult șezând.

În climatele calde, și la noi pe timpul căldurilor mari, este folositoriu de a dormi puțin (o oară înainte mesei) — Jacob Machenzie zice, că în climatele reci omul nu trebuie să doarmă ziua de loc. — A dormi afară în câmp seau în curte fără a avea un acoperiș (ca șopron etc.) nu este deloc sănătos din cauza umezelilor, aburilor pământului și a gazurilor nesănătoase, care se desvoaltă.

Un celebru physiolog zice, că omul când doarne perde simțământul existenței sale, el este ca și cum n'ar exista și ca și cum ar fi mort. — Persoanele nervoase, și care câte odată au insomnie, trebuie să-și facă o baie căldică înainte culcărei și să bea o cească de lapte căldicel. („Amical Familiei“). **Dr. M. Elefterescu.**

Făget, în 25 Faur 1890.

„Reuniunea învățătorilor gr. or. rom. despărțământul Făgetului a ținut Marți în 13. Faur a. c. a II-a ședință anuală în opidul Făget.

Prezenți au fost la această ședință afară de 2 membri întregul corp învățătoresc tractual pecând în anii trecuți nu se țineau ședințe, ei numai la constituire veniau câte 4—5 inși.

Dar ce schimbare se făcu în anii 1888. și 1889! Despărțământul nostru se aventă așa de tare încât în anul trecut, când cu ocaziunea adunării generale ce s'a ținut în Făget: notariul conducătoriu al reuniunii cetind despre activitatea despărțământelor, numără despărțământul nostru în locul prim. Mândri se simțau membrii despărțământului nostru.

Meritul înaintării noastre însă se cuvine bunului nostru președinte și protopresbiter tractual P. O. D. Sebastian Olariu, carele a știut se animeze pe învățători, încât ședințele despărțământului nostru sânt cele mai cercetate, nu numai de membri ei și de străini.

Întâiul obiect al-acestei ședințe a fost liquidarea taxelor de membrii restante. Membrii prezenți recunoscură restanțele și se deobligară a le solvi în 4 rate. Eară restanțele celor reposați se recomandă comitetului central spre ștergere.

Se prezintă apoi adunării, conform cererei comitetului central, un proiect de „împărțirea oarelor“, care censurându-se s'a aflat de corespunzătoriu și se subșterne comitetului central.

Di conmembru Ioan Barboniu, învățătoriu în Cliciova prelege din gramatică cu deplin succes.

Alte prelegeri din scurtțimea timpului s'au amânât pe adunarea a treia, carea se va ținea Vineri în săptămâna luminată. — În fine după alegerea comisiunei pentru verificarea protocolului ședința se închide. —

U. —

Cristina Bălan născută Cocora,

soția învățătorului *Petru Bălan* din Naidaș lângă Biserica-Albă a reposat în Domnul Sâmbătă în 3/15 l. c. la 6 oare dimineața în etate de 54 de ani.

Pe reposata o deplâng: duiosul soț, fiul *Iosif Bălan*, profesor la institutul teologic și pedagogic din Caransebeș, fratele *Dimitrie Cocora*, surorile *Paraschiva*, *Elisaveta* și *Rusanda* și alte număroase neamuri.

Înmormântarea a fost Duminecă în 4/16 l. c. după amiază la 3 oare. Funcțiunile funebrele le-au îndeplinit cu pompa cuvenită preoții locali: *Gligorie Sporea* și *Petru Muntean*, Părințele *Gligorie Sporea* a ținut cuvântul funebral, în carele în mod cuviincios a arătat vieța și virtuțile mult regretatei reposesate. — Fie-i țărina ușoară și memoria binecuvântată!

Varietăți.

Călătoria prințului de coroană al Italiei. Sâmbătă în 3/15 l. c. la 9. oare 30. de minute seara a sosit la Caransebeș cu trenul expres prințul de coroană italian, *Victor Emanuel*, și a fost salutat de primariul orașului *D. Ion Nemoian* în limba franceză. Prințul răspunzând cu multă afabilitate s'a informat despre numărul și naționalitatea locuitorilor din orașul nostru. Din partea militară a fost bineventat de D. sub-colonel *Gustav de Schwerenfeld* în limba italiană spre plăcută surprindere a prințului și a suitei lui. La strigările entusiastice de *Să trăiască* și *Evviva*, ale publicului numeros și distins, prințul se arăta în ușa vagonului. După un pătrariu de oară trenul plecă apoi spre București. Ambasadorul italian dela Curtea din Viena, contele *Nigra*, a petrecut pe prințul până la frontiera Austro-Ungariei.

Restaurarea Magistratului orașenesc în Caransebeș s'a îndeplinit Luni în 5/17 l. c. în bună înțelegere a tuturor factorilor competenți și spre mulțumire generală, cu aclamație în modul următoriu: *Ion Nemoian* primariu, *Constantin Burdea* prim senator, *Mihail Mila* al doilea senator, *Toma Waniuger* contabil, *Carol Müller* cassarșu, *George Bodjosch* exactor, *Constantin Suvraru* tutor orfanal, *Alisandru Lilescu*, *Alisandru Hertila* și *Ludovig Varga* canceliști. Postul de veterinar și ingineriu de astă dată nu s'au putut îndeplini din lipsa de competenți.

Ministrul de agricultură, contele Andreiu Bethlen s'a născut în anul 1849. în Cluj. Studiile le-a făcut la gimnasiul reformat în Budapesta, ascultă apoi drepturile doi ani la universitatea de acolo, un an au mers la Brusela și apoi la Lipsa 1½ an. Terminând studiile întreprinse călătorii în toată Europa, făcând studii profunde pe terenul economiei naționale și articlii se de economie publicați în foii de specialitate au atras atențiunea cercurilor înalte. La 1872 fu ales deputat în districtul inf. al comit. Solnoc, apoi în cercul Betleanului și în aceasta calitate lucră până la 1882. când fu numit comite al Brașovului. În anul 1880, contele Bethlen, s'a săsătorit

cu d-șoara *Livia de Mocsonyi*, fiica marelui proprietariu, *George de Mocsonyi* din Vlaicoveți.

Chirotonire. *Zacharie Popoviciu* din Globu-Craiova s'a chirotonit intru presviter pentru parochia *Ieselnîța*, în ppviteratul *Mehadie*.

„Petrecere cu teatru“. Corul bisericesc din Făget a aranjat Duminecă în 11/23. Faur a. c. în sala „Hotel Sedan“ o petrecere cu teatru pentru înfrumșetarea bisericeii celei noi. — S'a jucat cu foarte bun succes piesa: *„Întemplantarea curioasă“* comedie în 3 acte imitată din italianie de *Mihail Velcean*. — După teatru a urmat jocul, care a fost foarte animat deși cam îndesuit de mulțime, ba mulți au trebuit să se întoarne ne mai fiind loc. — În decursul pauzei corul a întonat mai multe cântări în quartet cari asisderea au succes. Venitul a fost 92 fl. — *Un participant.*

Mulțămită publică. Subscrisul în numele comitetelor și al epitropiilor parohiale din comunele *Topleț* și *Bërza* aduc prin aceasta cea mai profundă mulțămită Domnilor frați *Schmidt* și Domnului *J. Schramm*, cari ea proprietari ai morilor de vapor din aceste două comune, conduși de spiritul cel nobil al religiosității, au binevoit a prevedé sântele bisericeii din ambele comune în decurs de 3. ani, începând din anul 1887. până acuma, cu făina necesară, de cea mai bună calitate, pentru facerea precurilor trebuincioase în Dumineci și sêrbători la serviciul divin. *Topleț*, în 1. Martie 1890. *Petru Stoica*, învățătoriu, ca președinte al comitetului paroch. în *Topleț* și ca notariu al Comitetului în *Bërza*.

Mulțămită publică. Biserica din comuna filială *Bërza*, edificată de un proprietariu mare din România, cu numele *Trocan*, fiind foarte vechie și decăzută încă sub sistemul militariu la a. 1868. au fost închisă prin autoritățile de atunci și oprită de a se celebra sânta liturgie într'ênsa, eară creștinii din acea comună pentru ascultarea serviciului divin și pentru orî care alte funcțiuni bisericesci, precum sânt botezarea pruncilor și altele asemenea, au trebuit să meargă în comuna materă *Topleț*. Ar fi ajuns încă la o ruinare totală aceea biserică, deacă nu ar fi îndemnat Dumnezeu pe locuitoriu *George Breduran*, carele ca primariu comunal și președinte al comitetului parochial, cu ajutoriu epitropulu *Simeon Aliontie*, au întervenit cu toată energia a încassa încă o sumă de 400—500 fl. dela mica populațiune de 200 suflete a acelei comune, și împreunându-o cu capitalul ce l-au mai avut biserică, în anul 1884. o au reparat, eară în anul 1885. adăugând încă o sumă adrepărtată de 550 fl. o au zugrăvit prin pictorul *Nicolae Hașcă*, și apoi în anul 1886. Joi în sêptemăna cea luminată s'a sântit aceea biserică de nou, și acum se bucură și creștinii din filia *Bërza* de ascultarea serviciului divin totdeuna în a 5-a Duminecă. Trebuie să amintesc aici încă, cumcă cu ocașiunea reparării bisericeii și a zugrăvirei, domnul *Hermann Schmidt* proprietariu morii din hotarul *Toplețulu* a făcut la lăcătariu seu dl *Francise Polfner*, cele două candelabre mari foarte frumoase de fer dinaintea altariulu. Deci dară nu întrelas a aduce mulțămita publică dlui primariu com. și preșe-

dintelui comitetului paroch. George Breduran și epitropului Simeon Aliontie, precum și mărinimosului Domn Hermann Schmidt, cărora Dzeu să le dăruască viață îndelungată întru mulți fericiți ani. Topleț, în 13 Martie 1890. *Petru Stoica*, învățătoriu.

Procesul dlui Dr. V. Lucaciu. Tabla regească din Budapesta a aprobat sentința tribunalului din Sătmar în procesul intentat contra dlui Dr. Vasile Lucaciu, prin care a fost absolvat de acusa pentru agitare.

„Patria română”. Regele României a oferit soțietății geografice române din Bucuresci suma de 12.000 lei, cu care să se înceapă a se tipări primul volum din opul „Patria română”, în care se descrie România din punctul de vedere politic, economic, geografic, comercial, etnografic, geologic, statistic etc. La acest op, care va costa aproape 50.000 lei, vor colabora toți membrii soțietății geografice.

La petrecerea arangiată de „Soțietatea Domnișoarelor din Logoj” au mai contribuit Dl Mihail Besan reg. notarîu public (Logoj) 3 fl. (ce la prima publicare s'a fost trecut cu vederea) și după aceea Dl Emanuil Ungurean, directorul „Timișianei” (Timișoara) 5 fl. pentru cari aducem cu acestea onorațiilor domni mulțămîta publică. *Comitetul arangiatoriu.*

Timoteiu Miclea, avocat și notarîu comunal în Cacova (I Oravița) după o boală scurtă a reposat Lună în 26. Faur la 6. oare seara, în etate de 57. de ani, lăsând în mare doliu pe soția Emilia născ. Popoviciu și doi fii: Hortensia și Sever. Înarmormentarea după ritul gr. or. au avut loc Mercuri în 28. Faur la oarele 2. d. a. în Cacova. Fie-i memoria binecuvîntată.

Originea umbrelor. Umbrela, (parapleul, parisolul) e de origine din China, de unde a trecut în India și apoi în Grecia, dar așa de de mult, încât pe timpul lui Pythagora umbrela era deja usitată. Diodor Sicilianul povestese, că renumita Aspasia avea umbrele foarte frumoase, unele de eamnă, altele de vară. La romani umbrela era unul dintre insemnele patricienilor și un obiect de frunte între darurile, ce se făceau fetelor. Antoniu, între alte daruri, a adus Cleopatrei și o umbrelă. Mai târziu umbrela era mai rară și numai după-ce portugezii au călătorit în India. la reîntoarcerea lor earăși s'a lătit.

Erori de tiparîu.

Nr. 6.	pag. 1.	col. 1	și 7	din sus	cețesece	al fenomenelor în loc de a fenomenelor.
”	”	”	2	”	8	ne-au convins în loc de ne-a convins.
”	”	”	2	”	17	fortificări în loc de fortificării.
”	7	”	2	”	29	reproduse în loc de reproduse o.
”	8	”	1	”	17	jos acum în loc de altcum
”	8	”	2	”	26	sus mijloace nesigure în loc de mijloacele nesigure.
”	8	”	2	”	22	” psihologic în loc de psihic.
”	9	”	1	”	2	” mijlocesc în loc de mijlocesce.
”	9	”	3	”	18	” jos sferă în loc de conținut.

Posta redacțiunii.

Correspondențe anonime nu se publică. De anonime se consideră și cele ce poartă subscrierea de Comuna bisericăscă, Comitetul parochial, sau Comitetul arangiatoriu. — Rachitova, I. C. Asemenea notiță am publicat în Nr. 5. al foaiei noastre.

CONCURS.

Pentru întregirea postului de învățătoriu la școala comunală elementară poporală, cu limba de propunere română și magiară din *Feneș*, se deschide concurs cu termen până la 3/15 Aprilie a. e.

Emolumentele împreunate cu acest post sînt:

1. salariu anual 300 fl.
2. lemne de foc 12. metri cubici.
3. cortel corespunzătoriu cu grădină de legumi.

Petițiile provăzute cu timbru, compuse în limba magiară și adresate către Înaltul Ministeriu reg. ung. de culte și de învățămîntul public, trebuie trimise la Comitetul administrativ al Comitatului Caraș-Severin în Lugos până la termenul de mai sus.

La petiții se alătură: estrasul de botez, atestatul școlastic, atestatul de pedagogie și de calificăciune, eventual și alte atestate.

Învățătoriu denumit, pelângă emolumentele de mai sus, este totdeodată îndatorat de a îndeplini toate funcțiunile unui cantor bisericăsc greco-oriental român.

Feneș, 8. Martie 1890.

[6] 2—3

Primăria comunală.

Anonț.

Aduc la cunoștința Onoratului *Cler român*, că eu în calitate de *croitoriu* cu locuința în Logoj (partea românească strada Comitatului Nrul casei 841) știu croi și pot face, precum îmbrăcăminte bărbătesci pentru civili și militari, așa și pentru preoți **reverenți și pentru bisericii tot felul de ornamente.**

Nu vreau să produc atestate, fiind-că eu sîm convins, că toți aceia, cari me vor onora cu încrederea lor, atât cu privire la preț, cât și la croiul, vor fi pe deplin mulțămîti.

Ve rog numai ca să binevoiți a me onora cu încrederea p. t. D-Voastre.

[8] 2—3

I. Iovanescu. m. p.
croitoriu.